

تأملاتی در ساحت اندیشه، معرفت و حیات

حامده راستایی

عضو هیئت تحریریه؛ عضو هیئت علمی مؤسسه آموزش عالی آل طه

به نام خدا؛ شماره پیش روی مجله، دربردارنده مجموعه‌ای از تلاش‌های علمی و کاوش‌های نظری است که هر یک از زاویه‌ای متمایز، به واکاوی مسائل بنیادین در حوزه حکمت اسلامی، معرفت‌شناسی و فلسفه دین پرداخته‌اند. رسالت این شماره، فراهم آوردن مجالی برای طرح اندیشه‌های اصیل و سنجش آن‌ها در ترازوی تطبیق و نقد بوده است.

نخستین پژوهش این شماره، به ساحت ادراک و نقش قوه خیال پرداخته و نسبت میان «داستان، تخیل و واقعیت» را در آرای ابونصر فارابی و ژان‌پل سارتر به بحث گذاشته است. این واکاوی نشان می‌دهد که برخلاف رویکرد سارتر که تخیل را دستاویزی برای نفی واقعیت می‌پندارد، در نگاه فارابی، خیال پلی است میان عالم حس و عقل که از طریق هنر و داستان، حقایق عالی را برای تربیت اخلاقی و انسجام جامعه قابل فهم می‌سازد.

اما دستیابی به مراتب عالی معرفت، تنها در گروی کارکرد قوای ادراکی نیست، بلکه نیازمند آمادگی درونی فاعل شناساست. مقاله دوم به بررسی رابطه تواضع و فروتنی با تکامل معرفت با تأکید بر دیدگاه ملاصدرا اختصاص یافته است. این پژوهش با تکیه بر درک «فقر وجودی» و «حرکت جوهری»، (ملاصدرا، ۱۳۸۳، ج ۶، ص ۱۱۳؛ همان، ۱۹۸۱، م، ج ۸، ص ۱۱) تبیین می‌کند که تواضع نه تنها یک خصلت اخلاقی، بلکه شرطی معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی برای رهایی ذهن از جزم‌اندیشی و گشودگی در برابر حقایق است.

غفلت از همین غایات اصیل اخلاقی و معرفتی است که به پیدایش قرائت‌های سطحی از معنویت می‌انجامد. پژوهش سوم، با رویکردی انتقادی و برپایه میزان‌های سه‌گانه علامه طباطبایی (شریعت، عقل و ولایت)، به بازخوانی جریان معنویت‌های نوظهور و نقد کتاب معجزه شکرگزاری پرداخته است. این مقاله به روشنی نشان می‌دهد که چگونه تقلیل فضیلتی توحیدی همچون شکر به یک تکنیک مادی و روان‌شناختی، آدمی را در حصار خودبینی محبوس ساخته و از غایت حقیقی خویش دور می‌کند.

در حوزه مباحث بنیادین فلسفی، مقاله چهارم به بازخوانی تطبیقی نظریه «وجود ذهنی» در اندیشه جلال‌الدین دوانی و ملاصدرا پرداخته است. این تحقیق نشان می‌دهد که چگونه مفهوم «تشأن» در آرای دوانی، زمینه‌ساز فهمی وجودشناختی از ادراک بوده و این ظرفیت، در پرتو اصل اصالت وجود و قاعده بسیط‌الحقیقه در حکمت متعالیه، صورت‌بندی منسجم‌تری یافته است؛

به گونه‌ای که معرفت دیگر صرفاً بازنمایی ذهن نیست، بلکه مرتبه‌ای از انکشاف حقیقت است. در امتداد همین کاوش‌های هستی‌شناختی و تاریخی، پژوهش پنجم به تأملی انتقادی در قاعده مشهور «کل مجرد نوعه منحصر فی فرد» اختصاص یافته است. این مقاله با به چالش کشیدن اجماع ادعایی مکاتب سه‌گانه فلسفی پیرامون این قاعده، نشان می‌دهد که نه تنها در آثار شیخ اشراق شواهدی برخلاف آن به چشم می‌خورد، بلکه از حیث برهانی نیز تشخیص و تمایز موجودات منحصرأ در گروی ماده و قابلیت آن نیست، بلکه با توجه به پیوند تشخیص با وجود و تعدد جهات صدور، می‌توان خاستگاه تکثر افراد مجرد را در ناحیه علت فاعلی نیز به دقت تبیین کرد.

بازتاب این مبانی حکمی در حیات فردی و اجتماعی، در پژوهش ششم با محوریت انسان‌شناسی ملاصدرا و براساس حدیث «جنود عقل و جهل» واکاوی شده است. این مقاله تبیین می‌کند که استیلای عقل بر قوای حیوانی و دفع جهل در نفس آدمی، چگونه طبع منفعت‌طلب را تعدیل کرده و راه را برای استقرار عدالت و صلح پایدار و حکیمانه هموار می‌سازد.

در قلمروی فلسفه دین و فهم متون مقدس، مقاله هفتم به بررسی تطبیقی مسئله «معجزه» در اندیشه علامه طباطبایی و رودلف بولتمان پرداخته است. این مقاله روشن می‌سازد که برخلاف بولتمان که معجزه را با رویکردی اسطوره‌زدا به تجربه‌ای نمادین و درونی تنزل می‌دهد، علامه طباطبایی با اتکا به مراتب علی هستی، معجزه را رخدادی عینی، عقل‌پذیر و متکی بر اراده الهی می‌داند که هماهنگی تام با نظام حکیمانه جهان دارد (طباطبایی، ۱۴۱۶ ق، ص ۱۶۶).

در نهایت، آخرین مقاله این شماره به یکی از عمیق‌ترین دغدغه‌های آدمی، یعنی «معنای زندگی» پرداخته است. این پژوهش کوشیده است با ترکیب نگاه هستی‌شناختی علامه طباطبایی با تجربه زیسته مطرح در آرای یاسپرس و فرانکل و نیز زمینه‌های فرهنگی مورد نظر تیلور، یک مدل جامع سه‌لایه برای فهم معنای حیات ارائه دهد؛ مدلی که در آن، معنا نه صرفاً برساخته ذهن، بلکه حاصل پیوند میان حقیقت وجودی و تجربه انسانی است.

امید است مقالات ارائه شده در این شماره، افق‌های نوینی را پیش روی دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به حکمت و فلسفه اسلامی بگشاید و زمینه‌ساز تأملات ثمربخشی در این عرصه‌ها باشد.

منابع و مأخذ

صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم (۱۳۸۳). *الحکمة المتعالیه فی الاسفار الاربعه*، تهران: بنیاد حکمت صدرا.

صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم (۱۹۸۱م) *الحکمة المتعالیه فی اسفار الاربعه*، بیروت: دارالاحیاء التراث. طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۴۱۶ ق). *نهایة الحکمة*، چ ۱۲، قم: مؤسسه نشر اسلامی، وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

Editor's Note

Reflections on the Realm of Thought, Knowledge, and Life

Hamedeh Rastaei

Editorial Board Member

Faculty Member at Ale Taha Institute of Higher Education

The upcoming issue of the journal encompasses a collection of scholarly endeavors and theoretical explorations, each of which, from a distinct perspective, delves into the fundamental issues in the fields of Islamic philosophy, epistemology, and the philosophy of religion. The mission of this issue has been to provide a platform for presenting original ideas and evaluating them within the scales of comparative and critical analysis.

The first research in this issue addresses the realm of perception and the role of the faculty of imagination, discussing the relationship between “story, imagination, and reality” in the views of Abu Nasr al-Farabi and Jean-Paul Sartre. This analysis demonstrates that unlike Sartre’s approach, which considers imagination a mechanism for negating reality, in Farabi’s view, imagination serves as a bridge between the sensory and intellectual worlds. Through art and storytelling, it renders exalted truths comprehensible for the sake of moral education and social cohesion.

However, attaining the higher levels of knowledge does not solely depend on the function of perceptual faculties; rather, it requires the inner preparedness of the epistemic agent. The second article examines the relationship between “humility and the evolution of knowledge” with an emphasis on Mulla Sadra's perspective. Relying on the concepts of “existential poverty” (*faqr-i wujūdī*) and “substantial motion” (*ḥarakat-i jawhariyyah*) (Mulla Sadra, 1383 SH, Vol. 6: 113; 1981, Vol. 8: 11), this study elucidates that humility is not merely a moral virtue, but an epistemological and ontological prerequisite for liberating the mind from dogmatism and fostering an openness to truths.

Neglecting these authentic moral and epistemic ultimate goals leads to the emergence of superficial interpretations of spirituality. The third research, employing a critical approach based on Allamah Tabatabai’s threefold criteria (Sharia, Intellect, and *Wilayah*), re-examines the wave of New Age spiritualities and critiques the book *The Magic* (by Rhonda Byrne). This article clearly illustrates how reducing a monotheistic virtue like gratitude to a mere materialistic and psychological technique confines the human being within the walls of egoism and distances them from their true ultimate telos.

In the sphere of fundamental philosophical debates, the fourth article presents a comparative re-reading of the theory of “mental existence” (*wujūd-i dhihnī*) in the thoughts of Jalal al-Din Dawani and Mulla Sadra. This research illustrates how the concept of “modal unfolding” (*tasha’ṣṣun*) in Dawani’s thought paved the way for an ontological understanding of perception, and how this theoretical capacity was more coherently formulated in Transcendent Theosophy (*al-Ḥikmat al-Muta’āliyah*) (in light of the principles of the “principiality of existence” (*aṣālat al-wujūd*) and the rule of “the simple reality” (*basīṭ al-ḥaqīqah*)). Consequently, knowledge is no

longer seen merely as a mental representation, but rather as a level of the disclosure of truth.

Following these ontological and historical inquiries, the fifth research offers a critical reflection on the famous rule: "Every immaterial being is the sole individual of its species" (*kullu mujarradin naw'uhu munḥaṣirun fī fardih*). By challenging the alleged consensus of the three Islamic philosophical schools regarding this rule, this article shows that not only is there evidence to the contrary in the works of Sheikh al-Ishraq (Suhrawardi), but also, from a demonstrative standpoint, the individuation and distinction of beings are not exclusively dependent on "matter" and its receptivity. Rather, considering the ontological bond of individuation with existence and the multiplicity of the aspects of emanation, the source of multiplicity among immaterial individuals can also be accurately explained through the "efficient cause".

The reflection of these philosophical foundations in individual and social life is analyzed in the sixth research, focusing on Mulla Sadra's anthropology based on the Hadith of "The Soldiers of Intellect and Ignorance". This article explains how the dominance of the intellect over animalistic faculties and the repulsion of ignorance in the human soul moderate the self-interested nature and pave the way for the establishment of justice and a "sustainable and wise peace".

In the realm of the philosophy of religion and the hermeneutics of sacred texts, the seventh article conducts a comparative study of the problem of "miracle" in the thoughts of Allamah Tabatabai and Rudolf Bultmann. This article clarifies that unlike Bultmann, who, with a demythologizing approach, reduces miracles to a symbolic and inner experience, Allamah Tabatabai, relying on the causal levels of existence, considers a miracle as an objective, rationally acceptable event reliant on divine will, which is in complete harmony with the wise system of the universe (Tabatabai, 1416 AH: 166).

Finally, the last article in this issue addresses one of the most profound human concerns, namely the "meaning of life". By combining the ontological perspective of Allamah Tabatabai with the lived experience discussed in the views of Jaspers and Frankl, as well as the cultural contexts considered by Taylor, this research attempts to present a comprehensive three-layered model for understanding the meaning of life. In this model, meaning is not merely a mental construct, but the outcome of the synthesis between existential truth and human experience.

It is hoped that the articles presented in this issue will open new horizons for scholars and enthusiasts of Islamic philosophy and theology, and pave the way for fruitful reflections in these arenas.

References

- Sadr al-Din Shirazi, Muhammad ibn Ibrahim (2004/ 1383 SH). *Al-Hikmat al-Muta'aliyah fī al-Asfār al-'Aqliyyah al-Arba'ah*, Tehran: Sadra Islamic Philosophy Research Institute.
- Sadr al-Din Shirazi, Muhammad ibn Ibrahim (1981). *Al-Hikmat al-Muta'aliyah fī al-Asfār al-'Aqliyyah al-Arba'ah*, Beirut: Dar Ihya al-Turath al-'Arabi.
- Tabatabai, Sayyid Muhammad Husayn (1995/1416 AH). *Nihāyat al-Hikmah* (12th ed.), Qom: Islamic Publications Institute, affiliated with the Society of Teachers of the Qom Seminary.